

Rákóczy Rozália

EGY RENDSZERTELENÜL MEGJELENŐ PERIODIKA 1848–1849-BEN: AZ ARMEE-BULLETIN

Az osztrákok számára is vesztes háború után 1918 őszén a Hofbibliothek magántulajdonból az államhoz került, neve Nationalbibliothekre változott. Az 1920-as évek végén az 1914-ben felállított hadigyűjteményt szétszedték, a plakátok, röplapok az akkor kialakított nyomtatvány különgyűjteménybe kerültek, míg a grafikai anyagot leválasztották, részben az Albertina kapta meg.¹ A Nationalbibliothek állományába kerültek 1918 után a Monarchia széthullása, új intézmények szervezése nyomán a mindenütt – részben a felszámolás, a likvidáló bizottságok munkája során újonnan keletkezett, részben működésük folytán hivatalból tárolt és őrzött – elfekvő, korábbi nyomtatott anyagok. A bécsi Nationalbibliothekbe a legtöbb 1848–1849-es röpírat a hatóságtól került. A katonai bíróságok iratai többnyire dobozolva a Kriegsarchivba² kerültek, az *Armee-Bulletin* litográfiai is. A Kriegsarchiv rendezése során – elvben minden – nyomtatott anyagot kiválogattak a kéziratok közül, külön Militär Impressen állagot kialakítva.

Az 1848–1849-es nyomtatott együtttest, így feltehetően az *Armee-Bulletin* sorozatot is, átadták a Heeresmuseumnak.³ A grafikai sorozatot a régi katonai nyomtatványok között őrzik.⁴

Az *Armee-Bulletin* című hadijelentés-sorozatot, rendszertelenül megjelenő időszakos lapot⁵ Bécsben adatta ki a „császári udvar”. Kiadó, közreadó nem szerepel a lapokon, kizárólag a két nyomda nevét találjuk rajtuk. Tekintettel azonban arra, hogy abban a korban a nyomdászok egyúttal kiadók is voltak, tekinthetjük mind az udvari,⁶ mind pedig a Trattner-utód Ghelen⁷ nyomdát a kereskedelmi kiadónak. A példányokat váltakozva nyomtatták.⁸

Hivatalos kiadója a Ludwig Welden⁹ tábornagy által vezetett bécsi Katonai és Politikai Kormányzóság (Militär und Civil Government Wien).¹⁰ Az irányító szerepet azonban a Magyarországon tevékenykedő császári-királyi hadsereg 1848. október 18-án kinevezett és teljhatalommal felruházott főparancsnoka, Windisch-Grätz tábornagy vitte.¹¹

¹ JOBST-RIEDER, Marianne 1994, valamint JOBST-RIEDER, Marianne – PFABIGAN, Alfred – WAGNER, Manfred 1995, 11–22.

² Ma az állami levéltári intézmény része: Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv (ÖSK).

³ Állományrendezés miatt évek óta nem kutatható.

⁴ HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 187–188, 5–13. jegyzet.

⁵ Minden gyűjtemény másként tartja nyilván, többnyire röplapnak jelölik. Saját megfogalmazásom szerint rendszertelenül megjelenő periodika.

⁶ Kaiserliche-königliche Hof- und Staatsdruckerei, Wien.

⁷ Buchdruckerei der Edlen von Ghelen'schen Erben. Johann Thomas Trattner (János Tamás) Mária Terézia kedvelt, udvari megbízásokban bővelkedő nyomdászának bécsi műhelye rokoni szálon a Ghelen-családra szállt. Trattner 1752-től udvari nyomdász volt, ezt valószínűleg az utódok is továbbvitték. A kiadó és nyomda ma is működik. A fentiekre vonatkozó írásbeli megkeresésemre a kiadó érdemben nem válaszolt, azt közölték, hogy archív anyaguk a Trattner-korból nincs. A *Wiener Zeitung* lappéldányait nézve, a hirdetések keretezése még mindig a Trattner-féle cífrákkal jelent meg, vö. Trattner mintakönyve. Igaz, azóta volt két világháború, amelyekből a második végigsöpört Bécsen is.

⁸ A k. k. Hof- und Staatsdruckerei példányai: a beköszöntő lap, a szám nélküli (tulajdonképpen 1.), a 2, 7–10, 12, 19–31, 33–41. Ghelené: a 3–6, 11, 13–18. Az Österreichische Nationalbibliothek ALT 232.290-D számú digitalizált példányából a 32.

szám hiányzik. Nyomda nélküli példányt ír le TÓTH Orsolya 2000, 718. (367. tétel.) Az Országos Dokumentációs rendszer által jelzett példányok közül a 32. szintén hiányzik.

⁹ Welden, Ludwig von, báró (1782–1853), császári-királyi altábornagy, 1848-ban Dél-Tirol, Padova és Velence környékének parancsnoka, szeptembertől Bécs katonai és polgári kormányzója, tábornagy, a magyarországi császári-királyi csapatok fővezére, november 1-jétől ismét Bécs kormányzója.

¹⁰ Hermann Róbert szíves közlése. Az *Armee-Bulletin* litografált kiadásáról szólva, a „kiadás létrejöttének körülményeiről, a bécsi Katonai Kormányzóság és a nyomdász közti szerződésről források hiányában nem tudunk közelebbit”. (HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 188.) Analógiaként feltételezhetjük, hogy a szöveges *Armee-Bulletin* megindulásáról sem kapunk levéltári anyagot. Vö. még uo. a 17. sz. jegyzetet a Ghelen kiadó válaszárol, miszerint korábbi iratanyaguk nincs.

¹¹ Windisch-Grätz, Alfred (1787–1862) herceg, minden császári-királyi hadsereg főparancsnoka (kivéve az Itáliában állomásozókat), az Aranygyapjas Rend lovagja, kitéüntetve a Szent István Rend nagykeresztjével, a Katonai Mária Terézia Rend Lovagkeresztjével, a császári-királyi 4. könnyűlovas ezred tulajdonosa. A bécsi, 1848. márciusi eseményeket követően 14-én az altábornagyot Ferdinánd teljhatalommal ruházta fel a bécsi megmozdulásokkal kapcsolatban. 1848 júniusában leverte a prágai felkelést. 1848 októberében már tábornagy, 31-én bevonult Bécsbe, november elsején katonai közigazgatást vezetett be.

Az első, még fejléc nélkül megjelenő lap¹² őfőmél-tósága Windisch-Grätz herceg híradása volt a Magyarország ellen folyó hadmozdulatokról, egyenesen Ófelségének címezve. Az 1848. december 17-re keltezett írás előtt olvasható kísérőlevél aláírója Welden, ő továbbította az uralkodóhoz Windisch-Grätznek a „Felső Urunk!”¹³ megszólítással kezdődő jelentését, amelyben megemlíttette, hogy Kempen Kittsee (Köpcsény) térségében, Simunich Nádasd (Liptó megye) és Tyrnau (Nagyszombat), Schlik Budatin (Trencsén megye) mellett, szlovák szabadcsapatok segítségével ért el eredményt.¹⁴

„Mély tisztelettel jelentem” – írta saját tevékenységéről, hogy „december 16-án délelőtt az 1. hadsereg és a tartalék felderítést végzett a Lajta melletti Bruck irányából Prellenkirchen felé, majd tovább Parndorf¹⁵ és Neudorf¹⁶ irányába. Az ellenség csekély ellenállást tanúsított.” Windisch-Grätz jelentését december 16-án, a petronelli főhadiszállásról keltezte. A lapot az udvari nyomdában készítették.

A főparancsnok következő jelentése még mindig szám nélkül, december 17-én jelent meg, szintén az udvari nyomdában, itt viszont nem szerepel a korábban közbeiktatott Welden aláírása.

Mi indíthatta a katonai vezetést, hogy ezt követően folyamatosan kiadja a jelentéseket, a következő lappéldányt is szám nélkül, majd a soron következőt a 2. számmal jelölve (ezek alapján utólagosan első számnak minősítve a december 17-én kiadott /két/ bulletint)?

A bécsi történések gyorsan követték egymást a szeptember 29-i pákozdi magyar győzelem után. Jellačić Bécs alá érkezett, ez nem akadályozta meg az október 6-án felkelt bécsi népet, hogy a hadügyminisztert, Latour grófort¹⁷ lámpavasra akassza. Eközben Móga János altábornagy parancsnok a magyar sereggel Bécs felé indult a horvát bán és csapatai üldözésére, viszont az osztrák–magyar határon át csak sasszészott.¹⁸ Az uralkodó október

16-án teljhatalommal ruházta fel Windisch-Grätz herceget, hogy az osztrák és a magyar forradalmat kénye-kedve szerint leverheti. A rendkívüli teljhatalommal felruházott herceg-tábornagy október 23-án érkezett Heztendorfba,¹⁹ onnét hirdetve, hogy a fellázadt város lakói „lerakván a fegyvert, a császári parancsnak föltétlenül hódoljanak, különben a város fegyver erejével fog erre kényszerítettetni.”²⁰ „Mivel időközben, október 29-én reggel a magyar pártütők közeledéséről hírválósulván, ellenek a tábornagy sereget küldött. Az ellenség Bécstől két mértföldnyi távolságra a Schwechat vize mellett kedvező állásban találtatván, a horvátországi bán parancsnoksága alatti ármádia s a 3.ik sereg osztálytól mellé rendelt számos lovasság által azonnal megtámadtatván még ugyan az nap a Fischán tulveretett, s 31kén Magyarhon határáig üzetett.”²¹

Október 31-én Bécs kapitulált. A november elsején kelt, említett röpirat a bécsi lakosság megkönnyebbüléséről, egyöntetű örömről számolt be.

Visszont az eseményekről sem közvetlenül, sem közvetve nem tudhattak a császárvárosban, a röpiratok ekkor még esetlegesen jelentek meg. Holott a bécsiek szokva voltak a folyamatos tájékoztatáshoz. Ráadásul ekkor – eltörölve a Bécsi Kongresszus után kialakult szigorú cenzúrát – a sajtószabadság rövid ideje alatt, azaz a márciusi események és az október végi összeomlás között röplapok ezreit adták ki a könyvnyomtatóműhelyek.²²

És a Windisch-Grätz által íratott röplapnak a bécsi forradalom leverése feletti örömről tudósító sorai a lakosság egy részét tekintve akár igazak is lehetnek.²³

A rendszeres haditudósítás megjelenésének körülményeit a magyarokkal némileg rokonszenvező – feltehetően – német Oskar Fódál írta le 1849-ben megjelent röpiratában.²⁴

Ismertetése röviden – a fentebb már jelzett – korábbi eseményekre is kitért, leírva, hogy a magyar

¹² Az ÖNB állományából, ALT 232.290-D.

¹³ Euere Majestät.

¹⁴ Az *Armée-Bulletin* első tíz számának leírását legelőször I. FÓDÁL, Oskar 1849. (HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 186, a 4. sz. jegyzet.) Nem foglalkoztam az egyéb hadijelentésekkel, kivéve néhány, magyar gyűjteményben található, Haynau-féle tábori jelentéssel, l. az Utóhangot (HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 187–188).

¹⁵ Pándorfalu, akkor Moson vármegye.

¹⁶ Mosonújfalú, akkor Moson vármegye.

¹⁷ Teljes nevén: Baillet-Latour, Theodor de.

¹⁸ Október 15. A magyar sereg Ausztria felé átlépi a határt. Október 17. Móga visszarendeli a csapatokat. Október 12-én Bécstől az osztrák birodalmi országgyűlés katonai segítséget kér a magyar országgyűléstől, de az irat csak 16-án érkezik meg. Október 21–22. A magyar sereg ismét Ausztriában. Október 25. Haditanács Pándorfaluban. Október 30. Schwechat-i vereség, a magyar sereg visszavonul.

¹⁹ Ma Bécs 12. kerületének része, akkor még önálló település volt, közepén egy Habsburg-magánpalotával.

²⁰ Visszatekintés az eseményekre és magyarázat a végrehajtásra. Röpirat, november 1. Főhadiszállás Hetzendorf. ÖNB FL UNG 1848/9/2.

²¹ Uo.

²² JOBST-RIEDER, Marianne é. n. *Das politische Plakat im 19. Jahrhundert* fejezet.

²³ Vö. a 20. jegyzet.

²⁴ FÓDÁL, Oskar 1849. Az előszó 1848 decemberében kelt Párizsban, ennek ellenére az *Armée-Bulletin* 1849 januárjában megjelent 10. számát is ismerteti. A 97 oldalas könyvet a Goethe Universität (Frankfurt am Main) katalógusa jelöli röpiratnak. Magyarországon mindössze 10 példány található közgyűjteményekben, abból egy a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtárában, de ebből a 22–29. oldal hiányzik. A hiány a mi szempontunkból érdektelen. Árverésen a könyvecske 2011-ben szerepelt. Vö. HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 186, 4. jegyzet.

hadsereg a Lajtánál átlépte a határt, majd visszafordult.²⁵ Kossuth szürke katonaköpenybe burkolózva megjelent a táborban,²⁶ 8000 népfölkelőt hozva magával Komáromból. Útközben Győrben óriási örömrivalgás fogadta, meghúzták a harangokat, este kivilágították a várost. Özönlöttek hozzá a felfegyverzett lakosok, hogy Magyarországért harcoljanak. Mialatt a bécsiek küzdöttek és vérezték saját és a magyarok szabadságáért, a Lajtánál táborozó magyar sereghez mind több és több segítség érkezett. A magyarok azt hitték, elég nagy és erős a hadseregük ahhoz, hogy az osztrák császári és a horvát csapatokkal szemben felvegyék a harcot. Október 28-án a magyar csapatok harmadszor is átkeltek a Lajtán, jöllehet néhányan a tisztek közül megtagadták az engedelmességet. Eközben azonban a bécsi lakosság kapitulált és letette a fegyvert. Mire Kossuth a magyar tábort elhagyta, hogy megsegítse Bécset, túl késő volt. Október 30-án a déli órákban kezdődött a csata Schwechat mellett, amelyet az osztrák túlerővel szemben a magyarok elveszítettek. Fódál röviden csak annyit ír az erők ismertetése után, hogy „miként történt mindez, ismert.”²⁷

December elején Magyarország ellen hét oldalról indult meg a támadás. Windisch-Grätz Pozsony felé, Jellačić Sopronnál, Simunich Nagyszombatnál, Dahlen Varasdól Székesfehérvár irányába, Supljikač a Bánságban, Puchner hergelte a románokat Erdélyben, Schlik Galíciából a Kárpátokon keresztül Kassa és Eperjes felé menetelt. És mindarról, ami Magyarországon folyt, semmiféle híradást nem kaptak a bécsiek, ezért jelenhetett meg a hadseregpáncsnok napi tudósítása, amint következik. És valóban, Fódál

könyvében itt következik az első tíz *Armee-Bulletin* leírása, a szám nélküli lappéldányt *Erstes Armee-Bulletin*ként jelölve.²⁸

A nagy közgyűjtemények más-más besorolással, más-más különgyűjteményben őrzik a lapot, kinyomtatványnak, hírlevélnek, röpiratnak nyilván tartva. Periodikaként, időszaki kiadvánnyként, hírlapként sehol sem kezelik, a hadijelentéseket jelző (ellenjegyző, engedélyező) Welden és Böhm²⁹ tábornokot szerzőként tüntetik fel.³⁰

Az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) röplap-, plakát- és ex-libris-külongyűjteményében (Flugblätter-, Plakate- und Ex-Libris Sammlung) sem található, a 41 lappéldányt tartalmazó kötetet a régigyűjtemény-részlegben (ALT jelzetű anyagok) őrzik,³¹ a Heeresmuseum (Bécs) anyaga kutatatlan.³² A Frankfurt/Main székhelyű Goethe Universität röplapként kezeli hiányos állományát.³³

Ide kapcsolódik, hogy a két, nagy sajtóanyaggal rendelkező közgyűjtemény sem tartja periodikának, sem az Internationales Zeitungsmuseum (Aachen), sem az Institut für Zeitungsforschung (Dortmund) állományában nincs, nem található a németországi központi hírlapkatalógusban sem.³⁴

A budapesti Központi Antikvárium aukcióján utoljára 2011-ben fordult elő.

A hadijelentéseket forrásként használta Hárs József a *Wiener Zeitung*, illetve az *Abend-Beilage zur Wiener Zeitung* alapján,³⁵ munkájából az olvasható ki, hogy nem a különnyomatként megjelent *Armee-Bulletin* lapokat idézi, hanem az újságban megjelent napi tudósításokat.³⁶ Az első hadijelentés az újságban december 17-ről, december 18-án jelent meg.³⁷ A bé-

²⁵ Móga János altábornagy október 17-én osztrák területől visszarendelte a magyar csapatokat. L. még a 18. jegyzetet.

²⁶ A Kossuth részvételével tartott október 25-i haditanácson Pándorfaluban (ma Parndorf Burgenlandban, Ausztria) határozották el, hogy megsegítik a bécsieket.

²⁷ FÓDÁL, Oskar 1849. Idézett része saját fordítás (RR.), az eredetiben: „Was darauf erfolgte, weiß man.” (FÓDÁL, Oskar 1849, 81.)

²⁸ FÓDÁL, Oskar 1849, 81–85. Itt köszönöm meg Hermann Róbertnek, hogy személyesen is felhívta figyelmemet Fódál könyvére. L. még a 24. jegyzetet. A második, szintén szám nélküli lapot Fódál sem említette. L. itt a leírást.

²⁹ Böhm, Joseph Philipp báró (1785–1856), altábornagy, 1848-ban troppauai hadosztályparancsnok, 1848–1849-ben Bécsben Welden katonai és polgári kormányzó helyettese.

³⁰ Szerzőségi közlés az Országos Dokumentációs Rendszerben (ODR): Welden 4, 7, 15, 22, 22, 24, 26, 28, 29. Böhm 19, 35, 36, 40. OSzK kinyomtatványtárban: Böhm 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30. Ezek a Magyarországon fellelhető, az ODR számára jelentett példányok. Rejtett lepegyüttes biztosan ennél sokkal több is van.

³¹ ÖNB ALT 232.290-D. Vö. 8. jegyzet.

³² Vö. 3. jegyzet.

³³ Universitätsbibliothek, Flugschriften. *Armee-Bulletin*. Az első

számozatlan és datálatlan lap, 2, 4, 5, 7–10. 12, 15, 17–21, 22, 24, 26, 28–36. Valamennyi [Wien] Hof- und Staatsdruckerei impresszummal.

³⁴ A „minek nevezzetek” körüli zűrzavart csak fokozza, hogy ez a „kis egy laps” könyvtári tárgy (akár periodika, akár kinyomtatvány, még ha a feldolgozással kapcsolatban nincs sem szabvány, sem egységes szemlélet), de múzeumi tárgy is, a kulturális javak fogalomkörbe tartozik. Illetve oda se, mert nem tárgyalnak róla. Hiv.: BUZINKAY Péter 2007, 88. (4. pont) és 89. (... pont), továbbá 90. (12. és 14. pont).

³⁵ HÁRS József 2011.

³⁶ Az *Armee-Bulletin* lapokon ugyanis semmilyen adat nem utal arra, hogy köze lenne a *Wiener Zeitung*, vagy a *Abendblatt (Beilage) zur Wiener Zeitung*, vagy az *Extra-Blatt* bármelyik számához. Mint már korábban leírtuk, a nyomda nevével kívül impresszumadat nem szerepel a kiadvány-sorozatban.

³⁷ HÁRS 2011, 61. (78. sz. dokumentum.) Ez a hadijelentés-sorozatban a még szám nélkül megjelent különnyomtat. A jelentések szöveg szerint megegyeznek, illetve a későbbi, esetleges helyreigazítások a röplapokon nem jelennek meg. Hárs itt téved, december 18. hétfő volt, a lap nem jelent meg. Csak december 19-én, kedden közölte a *Wiener Zeitung* a „So eben mir” kezdetű, december 17-i tudósítást, valamint a még szám nélküli *Armee-Bulletin*. (ÖNB Zeitschr., ZDB Identifikationsnummer T 43058-4.)

csi hivatalos lap³⁸ kiadója ugyanaz a Ghelen, amelyik az *Armee-Bulletin* kiadásában osztozott az udvari nyomdával. Az osztrák – bécsi – olvasók hiányolták, ha elmaradt a napi jelentés. A hadihír-kiadás az *Abendblatt zur Wiener Zeitung* lapjain azonban csak az osztrák szempontból jó hírekre korlátozódott, az olvasók panaszára azt közölték, hogy nem tudnak minden nap győzelmi hadijelentéseket kiadni, hiszen az ellenség/ellenfél is mozdul, a haditerveket nem lenne bölcs dolog elárulni, a hadművelet menetét nem lehet nagydobra verni.³⁹

Annak ellenére, hogy sehol sem tekintik időszaki kiadványnak (periodikának⁴⁰), az *Armee-Bulletin* sorozatot annak kell minősíteni, amelyről a *Wiener Zeitung*ba, avagy annak esti kiadásában, az *Abend-Beilage zur Wiener Zeitung*ba átvették a napi hadijelentések külön számozott sorozatában – már cenzúrázva – kiadott hadijelentéseket.

Dezsényi Béla már 1942-ben fölvetette a sajtómúzeum alapításának gondolatát, hogy a közgyűjteményekben az általa „rakoncátlan társaság” elnevezéssel illetett periodikákat kiemeljék, mert ezek a kis füzetkék „garázda kakukkfókák” a könyvek között, sok helyet foglalnak, és gyorsan szaporodnak.⁴¹ És tegyük hozzá, meghatározásuk nehéz, sokszor zűrzavart okoznak.

A számozott *Armee-Bulletin* megjelenése rendszertelen volt. A lehetőségek szerint naprakészen tájékoztatta a közvéleményt a hadihelyzetről, csatákról, a frontok állásáról. Terjedelme általában egy lap, de a közlendők mennyiségétől függően néha két oldalon/lapon jelent meg.

A tudósításokat bizonyára futár hozta a hadszíntérről, de a legtöbb esetben igénybe vették a technikát is, azaz telegram útján továbbították a friss híreket. Bécs katonai parancsnoka, illetve helyettese láttamozta a jelentéseket, mielőtt a nyomda, illetve

a *Wiener Zeitung* szerkesztősége megkapta. Ebből következik, hogy a jelentéseket engedélyező/ellenjegyző Böhm és Welden tábornokok semmiképpen sem tekinthetők szerzőnek.⁴²

A hadijelentéseket általában másnap, a *Wiener Zeitung* hivatalos rovatában, az első lapra nyomtatják.⁴³ Ha ennél fontosabb híreket közölt a lap, más-hová került a haditudósítás.⁴⁴ Késve közölt hadihírek máskor is előfordultak.⁴⁵

Nemcsak a folytatatólagos arab számozással jelzett szöveges *Armee-Bulletin* jelent meg, hanem ugyan-ezen a címen tartozott hozzá római számozású litográfia-sorozat is. Néha neves korabeli grafikusok, litográfusok készítettek egy-egy rajzot, van azonban névtelenül megjelent ábrázolás is.⁴⁶ A számozások többnyire megfeleltek egymásnak, a hadijelentés egy-egy mozzanatát ábrázolta a rajz, az alatta megjelenő szöveg értelemszerűen, terjedelmi okok miatt rövidebb. A napi hadijelentések, az *Armee-Bulletin* és a rajz-sorozat ritkán bár, de megtörténik, hogy nem fedik egymást.

A legújabb feltárási eredmények Kincses Katalin Mária nevéhez fűződnek, aki kizárólag magyar vagy magyar vonatkozású példányokat keresve, csak a grafikai anyagot kutatta.⁴⁷ Hermann Róberttel közösen megjelentetett tanulmánya az *Armee-Bulletin* 42 darabos sorozatáról ír. Ezek 17 magyarországi és 5 itáliai ütközet eseményeit ábrázolják. A szöveges sorozatból – vagy ahogy a szerzők megnevezik, nyomtatott változatból – 41 ismert, a 42. még nem került elő.⁴⁸ Ha egyáltalán volt a szöveges változatban is 42. szám. E feltételezésem abból ered, hogy a litográfiasorozat eltérhetett a szövegestől, már a XLI. – augusztus 9-i, temesvári eseményt ábrázoló – száma sem felel meg az *Armee-Bulletin* 41. – július 13-i, a budai bevonulást (július 11.) leíró – számának. A XLII. litográfia időben is távolabbi eseményt ábrázol, a Komárom

³⁸ A *Wiener Zeitung* 1703-tól napjainkig megjelenő napilap, korábban *Kaiserlich-königliche Privilegierte Wiener Zeitung*, azelőtt *Österreichisch-kaiserliche Wiener Zeitung*, 1812 óta hivatalos kormánylap.

³⁹ *Abendblatt zur Wiener Zeitung*, 1848. december 23., 238. sz. Idézi HÁRS 2011, 65. (88. dokumentum.) A lap vasárnap és hétfőn szünetelt, esetenként a röplőlappos *Armee-Bulletin* hamarabb jelent meg, mint maga az újság. (ÖNB Zeitschr.)

⁴⁰ A periodika elnevezés gyűjtőfogalom, amely minden olyan időszaki kiadványt magába foglal, amely rendszeres vagy rendszeretlen időközben, de egy éven belül, számmal ellátva jelenik meg. Kivételképpen tartoznak ide az évkönyvek, akkor is, ha több év öszevonásával jelennek meg.

⁴¹ DEZSÉNYI Béla 1942, 129.

⁴² Általában hiányzik a nevek mellől a „sajátkezűleg” megjegyzés szokott (még latin) m. p. (manu propria) rövidítése is.

⁴³ Amtliche Theile.

⁴⁴ 1848. december 20-án a *Wiener Zeitung* ismét közölte a trón-

változást, két uralkodói parancs került az első oldalra. A december 18. és 19-i eseményeket tárgyaló 3. *Armee-Bulletin* ekkor jelent meg.

⁴⁵ Ez még azt a merész feltételezést is megengedi, hogy előbb volt a laponkénti *Armee-Bulletin*, az utánközlés a napilapé. Vö. *Armee-Bulletin*, 4. szám, december 24. *Wiener Zeitung* csak december 26.

⁴⁶ HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 188–191.

⁴⁷ HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012. Kincses Katalin Mária a képes *Armee-Bulletin*nek a Hadtörténeti Múzeumban lévő darabjait írta le, még Budapesten, l. KINCSES Katalin Mária 2010, majd – miután a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményében nincs meg minden lap – a hiányzókat a Hermann Róbert gyűjteménye alapján. A szöveges sorozatra vonatkozó részeket ugyanide Hermann Róbert írta, a Kriegsarchivban őrzött példányok alapján. (Hermann Róbert szíves közlése.)

⁴⁸ HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, [181.]

szeptember 27-i kapitulációját követő kivonulást, október 2–4. dátummal.⁴⁹

Az eseményekről továbbra is tájékoztatta Bécs lakosságát a *Wiener Zeitung* hivatalos lap, a rendkívüli magyarországi ügyekről az anyalap, vagy az *Extrablatt der Wiener Zeitung* hasábjain.⁵⁰ Írt a lap a kivégzésekről is az október 10-i és 11-i számában, de az ehhez vezető események már kívül estek azok körén, amelyeket egy „hivatalos”, azaz kormánylap leírhatott.⁵¹

A magyaroknak, érthetően, rendkívül rosszul esett az Ausztriából érkező propagandaanyag, jogosan félték ezek forradalom elleni hatásától. Ha nem is a bécsieket tájékoztató *Armee Bulletin* megjelenését – és annak magyar fordítását⁵² – megelőzendő, de már Jellačić szeptemberi kiáltványa⁵³ után, az Országos Honvédelmi Bizottmány 1848. december 6-án rendeletet adott ki a postahivatalok számára:⁵⁴

„Meghagyatik valamennyi postahivatalnak:

lőr hogy minden a külföldről érkező levelek, mellyek külföldi hatóságoktól, községektől, vagy hivatalnokoktól Magyarországban akár kinek szólnak, vagy pedig akár kiktől az országbeli hatóságoknak vagy községeknek küldetnek, ide multhatatlanul és sértetlenül beküldessenek.

2or Hogy, akár minemű levelek vagy küldemények, mellyeknek tartalmuk nyomtatványokból áll, vagy hihetőleg abból állhat, és mellyek a külföldről különösen pedig Ollmützről vagy Kremsierből ér-

keznek, hasonlóul ide a honvédelmi bizottmányhoz beküldessenek.

A postahivatalok ezen rendelet pontos és hű tellyesítéséért a hazaárulás bűnvád terhe alatt felelősek. / Az országos honvédelmi bizottmány tagja Madarász.”⁵⁵

Így már érthető a magyarországi gyűjtemények hiányos volta. Ebben a közlésben megpróbáltuk a magyarországi példányokat leírni, alapul véve az Österreichische Nationalbibliothek adatait,⁵⁶ és újra hozzuk azokat az *Armee-Bulletin* leírásokat is, amelyeket már közöltünk, mint erdélyi vonatkozásúakat.⁵⁷

Az *Armee-Bulletin* sorozat a magyarországi – beleértve Erdélyt is – hadieseményeken kívül az Észak-Itáliában zajló harcokról is tudósított. A jelentésekben alig van szó az orosz hadmozdulatokról.

Itt szeretnék köszönetet mondani a kutatás támogatóinak:

- Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány, Dunatáji népek kutatása szakalapítvány, (Budapest).
- Magyar Ösztöndíj Bizottság (Budapest) – Collegium Hungaricum Wien (Bécs).
- Ministerul Învățământului (Bukarest).
- Országgyűlési Könyvtár (Budapest)
- Osztrák–Magyar Akció Alapítvány (Budapest–Bécs).

Ugyancsak itt is szeretném megköszönni Hermann Róbertnek a dolgozat lektorálását, pontosító észrevételeit.

⁴⁹ A litográfiák leírását l. uo., 202–217. A két idézetet l. uo., 217.

⁵⁰ HERMANN Róbert 1996. Az *Armee-Bulletin* a könyv szövegében nem szerepel, csak illusztráció. A 7. A–B dátum nélküli, szövegéből derül ki, hogy Windisch-Grätz tegnap, december 27-én elfoglalta Győrt. (HERMANN Róbert 1996, 237.) Ugyanitt, Ill. 387. p. Extrablatt der Wiener Zeitung, aug. 12. a segesvári ütközetről. Aemliche Mitteilungen aus dem Hauptquartier des k. russischen Generale von Lüders. Schäßburg am 1. August (júli 31. Segesvár). A litografált *Armee-Bulletin*ek rövidített leírását bemutatom az A–B számok után Lit. és római szám jelzéssel. Mivel ez a közlemény nem kritikai kiadás, csak jelzés értékű az A–B sorozat megfelelőiséről szóló esetleges megjegyzés. A képaláírásokat a HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 202–218. oldalairól idézem.

⁵¹ Az osztrák kormányülésekről, a magyar „lázas” megtorlásáról l. HERMANN Róbert 2007.

⁵² Magyar fordításokat ismertet TÓTH Orsolya 2000, a Hadtörténeti Múzeum állományában található példányok alapján. A szűkszavú leírásokból nem derül ki egyértelműen, hogy mindenben azonos-e a magyar és a német kiadás, az első bekezdések

mindenesetre azonosak. A legkülönösebb a 14. *Armee Bulletin* (TÓTH Orsolya 2000, 710; 304. tétel, 70.180.1/Nyt.), amelynek magyar megfelelője 14-ik hadi jelentés címmel szerepel (TÓTH Orsolya 2000, 710; 306. tétel, 0844/Nyt.), a Budai tábori főhadiszállásról Windisch-Grätz aláírással, avval a megjegyzéssel, hogy magyar-német nyelvű, de a német rész nincs leírva, így az azonosságot, a tükörfordítást csak feltételezni tudjuk.

⁵³ Egyéb kiáltványokról l. HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, 187. és uo. a 7–9. sz. jegyzet.

⁵⁴ A rendelet az október 3. után kiadott uralkodói és fővezéri kiáltványokkal függött össze, ugyanis ezeket küldték be postai küldeményként „mázsaszámra” az országba. A rendelet konkrét kiváltó oka pedig a december 2-i trónváltás volt, amiről a hír, az ezt közlő manifesztumokkal együtt, december 5-én érkezett meg Pestre. (Hermann Róbert szíves közlése.)

⁵⁵ L. RÁKÓCZY Rozália 2015 (jelen kötet), a 6.49. tétel: Madarász László, OHB-tag. BM 57.764.

⁵⁶ A már jelzett ALT 232.290-D jelzetű kötet. Külön a leírásoknál már csak az ÖNB jelzést használom.

⁵⁷ RÁKÓCZY Rozália 1999, 116–117. Ebben a közlésben azonban kizárólag a Magyar Parlamenti Könyvtár példányait.

A leírások

1.
1848. december 17.⁵⁸
So eben ist mir nachfolgende, von Sr. Durchlaucht dem commandierenden Herrn Feldmarschall Fürsten zu Windischgrätz an Se Majestät gerichteten Bericht über die bereits stattgefundenen Operationen gegen Ungarn zugekommen.

Wien, am 17 December 1848.

A lap aljára nyomtatva:

Euere Majestät!

Berichte ich tiefster Ehrfurcht, daß ich heute Vormittags mit den ersten Armee- und dem Reserve-Corps eine allgemeine Recognoscirung von Bruck an der Leytha und Prellenkirchen aus vorgenommen habe... / Alfred Fürst Windischgrätz Felmmarschall.

Hauptquartier Petronell am 16. December 1848.

K.k. Hof- und Staatsdruck.⁵⁹

A hadijelentés kiadását ellenjegyző Welden továbbította a főparancsnok, Windisch-Grätz jelentését az uralkodóhoz a Bécshez közeli Bruck, Parendorf (Pándorfalu), Neudorf (Mosonújfalú), Kitzsee (Köpcsény) térségében és a Felvidéken Magyarország ellen megindult hadműveletekről és arról, hogy nem ütköztek ellenállásba.

ÖNB 232.290–D.⁶⁰

HTM 0804/Nyt.

Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden Feldmarschall-Lieutenant.

2.

1848. december 17.⁶¹

Armee-Bulletin vom 17. December 1848.

Das Armee-Corps Sr. Durchlaucht des Fürsten Windischgrätz hat den 15. d.M. Abends 8 Uhr seine Vorrückung gegen Ungarn begonnen.

HuStD.

Jelentés a Magyarország ellen megindított felvonulásról, az osztrák határ menti és dunántúli, valamint felső-magyarországi hadműveletekről.

ÖNB.

A nyomtatott aláírás nélkül.

Lit. I. Összecsapás a Sopron melletti Vulkapordánynál 1848. december 16.

3.

1848. december 18.

2. Armee-Bulletin vom 18. December 1848.

Nach einer so eben angekommenen telegraphischen Depesche aus Tyrnau vom 17. d.M. haben sich die Rebellen, welche bei dem Anrücken der Colonne des Feldmarschall-Lieutenants Simunich bis Pered zurückgegangen waren, nachdem sie den 15. von Preßburg her bedeutende Verstärkungen an sich gezogen, bei Tyrnau wieder gestellt.

HuStD.

Távirati jelentések alapján a felvidéki csapatmozdulatok, kiemelve a Pozsony és Nagyszombat körüli tevékenységek.

ÖNB.

Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden Feldmarschall-Lieutenant.

Lit. II. A nagyszombati ütközet, 1848. december 16.

4.

1848. december 18.

3. Armee-Bulletin vom 18. Dezember 1848.

An Se. Excellenz den K. K. Herrn geheimen Nach, Feldmarschall Lieutenant und Gouverneur von Wien, Freiherrn von Welden. Preßburg, am 18. Dezember 1848.

Ich beile mich, Euer Excellenz bekannt zu geben, daß ich so eben, Nachmittag 3 Uhr, mit dem S. Armee - Corps über Stampfen in Preßburg eingerückt bin, nachdem diese Stadt gestern vollständig vom Feinde geräumt und die Schiffbrücke abgefahren worden war.

Buchdruckerei der Edlen von Ghelen'schen Erben⁶²

A császári csapatok elfoglalták Pozsonyt és Mosonmagyaróvárt.
ÖNB.

Lit. III. A Jellačić vezette osztrák csapatok elfoglalják Moson, 1848. december 18.

5.

1848. december 24.

4. Armee-Bulletin.

Nach den so eben aus dem Hauptquartier Ungarisch-Altenburg eingetroffenen Nachrichten des Herrn Feldmarschalls Fürsten Windischgrätz ist das erste und zweite Armee-Corps zwischen Hochstraß und Raab schlagfertig aufgestellt, und die Avantgarde bis über die Rabnitz vorgerückt, ohne auf einen Feind zu stoßen.

Ghelen

Simunich és Kempen csapatmozdulatai a Felvidéken és az osztrák határ mentén, Győr (Raab) és a Győr megyei Öttevény (Hochstrass) környékén.

ÖNB.

Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden Feldmarschall-Lieutenant

Lit. IV. A lakosság lefegyverzése Győr környékén, 1848. december második fele.

6.

1848. december 26.

5. Armee-Bulletin.

Das Hauptquartier Sr. Durchlaucht des Herrn Feldmarschalls Fürsten Windischgrätz, ist heute den 26. bis St. Miklos nächst Hochstraß vorgerückt. Die Vorposten stehen eine halbe Stunde vor Raab.— Allenthalben werden die kais. königl. Truppen von den Bewohnern auf das freundlichste empfangen, so daß selbe in voller Sicherheit in dieser rauhen Jahreszeit in den Ortschaften kantoniren können...

Ghelen

Sopron, Kapuvár, Csorna elfoglalása, a vasúti közlekedés helyreállítása Bécs és Pozsony között.

ÖNB.

⁵⁸ A beköszönő lappéldány, „mutatványszám”.

⁵⁹ A közlésekben megszokott adatokból elhagytam a nyomda telephelyének megnevezését, a lapokon nem szerepel, de egyértelműen Wien, a Hof- und Staatsdruck a továbbiakban HuStD. Továbbá a terjedelem közlését, tekintettel arra, hogy 1 lapsok a kiadványok (ahol több, ott közlöm), valamint méretüket, amely attól függ, hogy hol, mikor és miért vágják körül azokat. Általá-

nos méretük 45 × 25 cm.

⁶⁰ Jelzete ÖNB 232290–D. Barcod + Z150946501 A leírás során ezt a jelzete nem ismétlem.

⁶¹ A tulajdonképpeni „első” szám. FÓDÁL, Oskar 1849 ezt nem ismerteti. Vö. 24, 27–28. jegyzetek.

⁶² A továbbiakban Ghelen.

Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden Feldmarschall-Lieutenant

Lit. V. A jarkováci ütközet, 1848. december 15.

7.

1848. december 14.

6. Armee-Bulletin

Zu Folge der eben angelangten Anzeige des commandierenden General-Feldmarschall-Lieutenants Puchner aus Hermannstadt und des Feldmarschall-Lieutenants Rukawina aus Temesvar, ist es den beiden... sich bei Alias zu vereinen, und mit vereinter Kraft zum Entsaß Arad's vorzurücken... / Berger Der Militär- und Civil-Gouverneur

Festung Arad am 14. Dezember 1848.

Ghelen.

Berger aradi várparancsnok jelentése arról, hogy Nagyszzebenből Puchner, míg Temesvárról Rukawina egységei segítik az aradi vár ellátását és a magyar ostromló sereg távoltartását, továbbá a csapatmozdulatok és a veszteség ismertetését.

ÖNB.

OgyK MPGY 00481. Képviselőházi Könyvtár feliratú körbélyegzővel.⁶³

Publ.: RÁKÓCZY Rozália 1999, 116. (4.1. tétel.)

Más kiadás: HTM 6840/Nyt.

A lap aljára nyomtatva Welden Feldmarschall-Lieutenant, Bécs 1848. december 28. Mailand, k. k. Druckerei.⁶⁴

Lit. VI. Az aradi ütközet, 1848. december 14.

8.

1848. december.[28]

7. Armee-Bulletin

Sr. Durchlaucht der Fürst Windisch-Grätz hat gestern den 27. Dezember um halb 2 Uhr Nachmittags von der Stadt Raab Besitz genommen... + Nach einem Berichte aus Klausenburg...

Ghelen

Welden tudósítása Körmend és Győr elfoglalásáról, ahol a város kulcsait „Eljen-Ruf” kíséretében adták át az osztrák parancsnoknak, a honvédseregek visszaszorításáról Nagybánya, és Urban hátnálásáról Kolozsvár térségében, valamint híradás arról, hogy a „rebellisek” parancsnoka Feketetónál (Körösfeketető) Bem tábornok, aki sebesüléséből még nem gyógyult fel egészen.

ÖNB.

OgyK MPGY 00482. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel.

Publ.: RÁKÓCZY Rozália 1999, 116.

Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden Feldmarschall-Lieutenant

Bem tábornoki kinevezése 1848. november 22., hadseregparancsnoki Erdélybe november 29.

A kiadás dátumára l. az első mondatot: Gestern den 27. Dezember.

Lit. VII. A dési ütközet, 1848. november 23.

9.

1848. december 29.

8. Armee-Bulletin

Aus dem Hauptquarier Raab hat Sr. Durchlaucht der Feldmarschall Fürst Windischgrätz mir vom gestrigen Tage Abends so eben die Nachricht zukommen lassen, daß... der Felmarschall... der feindlichen Armee einen forcirten Marsch nach Babolna habe machen lassen; Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden Feldmarschall-Lieutenant.

HuStD.

Beszámoló arról, hogy december 28-án Ottinger dandára Bábolnánál győzelmet aratott a honvéds csapatok felett. Továbbá a zsákmányolt fegyverek, hadifoglyok és veszteségek felsorolása. A bábolnai ménesből néhány lovat a „rebellisek” elhajtottak, az épületekben nagyobb kár nem keletkezett.

ÖNB.

OgyK MPGY 00483. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel.

MNL BÖL 1848–1849, 88/XIII. és 89/XIII.

Franz Ludwig von Welden, Alfred Fürst zu Windisch-Grätz, Franz Ottinger.

Lit. VIII. A bábolnai ütközet, 1848. 1848. december 28.

10.

1848. december 30.

9. Armee-Bulletin

So eben erhalte ich von Sr. Durchlaucht dem Feldmarschall Fürsten zu Windischgrätz aus dem Hauptquartier Raab vom 30. December nachfolgenden Hochdemselben zugekommenen Siegesbericht des Feldmarschall-Lieutenants Baron Jellacic...

Bericht des... Baron Jellacic... an Fürsten zu Windischgrätz / Jellacic Feldmarschall-Lieutenant. Moor den 30. December 1848.

HuStD.

December 29-én Kisberről Mór felé tartott a Perczel Mór vezette, 8-10 000 főnyi magyar sereg. Jellačićnak sikerült előnyös állást felvennie és győzelemre vinni az ütközetet. Zsákmányolt hat ágyút és több ezer foglyot ejtett, hangzik a jelentés, amely Welden jóváhagyásával jelent meg Bécsben.

A magyar sereg valóban súlyos vereséget szenvedett Mórnál. Perczel hadtestének maradékával – mintegy 8000 emberrel – Székesfehérvár irányába vonult vissza.

ÖNB.

OgyK MPGY 00484. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel.

MNL BÖL 1848–1849, 95/XIII.

HTM 0870/Nyt.

Egy lapra nyomtatva Welden kíséroi-rata, alatta a bán jelentése.

Der Militär- und Civil-Gouverneur: Freiherr v. Welden, Feldmarschall-Lieutenant.

Lit. IX. A móri ütközet, 1848. december 30.

11.

1849. január 5.

10. Armee-Bulletin

Zu Folge einer eben erhaltenen Mittheilung von... Windischgrätz hat hochselber sein Hauptquartier am 3. d. M. nach Bicske und am 4. nach Bia, vier Stunden von Ofen verlegt.; - Wien, den 5. Jänner 1849.

HuStD.

Windisch-Grätz bevonult Bicskére, majd Biára. Mint jelentette „négy óra távolságra Budától”. Január 3-án Bicskén fogadta a magyar országgyűlés küldöttségét, tárgyalási alapul csak a feltétlen megadást (unbedingte Unterwerfung) fogadva el. Továbbá híradások a decemberi hadműveletekről Körmend, Miskolc, Kassa, Szikszó térségében, ismételt tudósítás a móri csatáról (Perczel veresége = Jellacsics győzelme) és tájékoztatás a Pest és Buda elfoglalása érdekében tett hadmozdulatokról.

ÖNB.

OgyK MPGY00485. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel.

⁶³ A mai Országgyűlési Könyvtár jogelődje.

⁶⁴ TÓTH Orsolya 2000, 708. (285. tétel) leírásában Welden szer-

zőségi közlésként, a keltezés helye magyarul szerepel, a nyomda Mailand (?).

- MNL BÖL 1848–1849, 101/XIII.
Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden Feldmarschall-Lieutenant, Alfred Fürst zu Windisch-Grätz
Lit. X. A szikszói ütközet, 1848. december 28.
12.
1849. január 6.
11. Armee-Bulletin
Das Hauptquartier Sr. Durchlaucht des Feldmarschalls Fürst Windischgrätz stand am 4. Jänner in Bia... das 1. Armee-Corps in Titeny⁶⁵ und Promontor⁶⁶, das 2. in Budaórs und nächste Umgebung...
Wien den 6. Jänner 1849.
Ghelen
Jelentés a haderő csoportosításáról Buda körül, az országban 1848. december 24. és 1849. január 4. között lefolyt hadműveletekről és ismételt arról, hogy a magyar országgyűlés küldöttségét, amelyet az „egykori miniszterelnök” Batthyány vezetett, nem fogadta Windisch-Grätz, mivel a feltétel nélküli megadásról (unbedingte Unterwerfung) a magyarok, egyébről a tábornok nem kívánt tárgyalni. Továbbá a felsőmagyarországi és a délvidéki események ismertetése, 1848. december 24–31.
ÖNB.
OgyK MPGy00486.
F.M.L. Welden Militär- und Civil-Gouverneur.
Lit. XI. Windisch-Grätz herceg Bicskén – Batthyány Lajos miniszterelnök kivételével – fogadja a magyar országgyűlés követit 1849. január 1.
13.
1849. január 7.
12. Armee-Bulletin
Seine Durchlaucht der Feldmarschall Fürst Windischgrätz ist am dieses Mittags an der Spitze der kaiserlichen Truppen ohne Schwertstreich in Ofen und Pesth eingezogen. Die näheren Umstände dieses Vorganges werden folgen.
Wien, den 7. Jänner 1849
HuStD.
Windisch-Grätz kardcsapás nélkül elfoglalta Budát és Pestet január 5-én. A távolabbi környéken az előnyomulás folytatódik. Teljes szöveg.
ÖNB.
OgyK MPGy00487. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel.
Der Militär- und Civil-Gouverneur Welden, Feldmarschall-Lieutenant.
Lit. XII. Jellačić és a cs. kir. csapatok bevonulása Pestre, 1849. január 5.
14.
1849. január 9.
13. Armee-Bulletin
Nach einem Berichte des Herrn Patriarchen Rajachich vom 2. jänner d. J. haben unsere Truppen... bei Pancsova einen glänzenden Sieg über den Feind erfochten...
Wien den 9. Jänner 1849.
Ghelen
Tudósítás a pancsovai csatáról és a felső-magyarországi hadmozdulatokról (Löcse, Eperjes).
ÖNB.
- OgyK MPGy00488. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel
F.M.L. Welden Militär- und Civil-Gouverneur.
Lit. XIII. A pancsovai ütközet, 1849. január 2.
15.
1849. január 10.
14. Armee-Bulletin
Nach so eben eingelangtem Berichte des in Ober-Ungarn operirenden galizischen Armee-Corps unter Feldmarschall-Lieutenant Graf Schlick vom 5. Jänner d. J. hat selbes am 4. Jänner l. J. das unter Commando des Rebellen Meszaros zum Ueberfall gegen Kaschau ausrückende Insurgenten-Corps... siegreich in Fluct geschlagen... / F.M.L. Welden Militär- und Civil Gouverneur
Wien, am 10. Jänner 1849.
Ghelen
Mészáros Lázár Kassánál vereséget szenvedett Schlicktől, aki többek között 10 ágyút, 6 munició szekeret és 1 zászlót zsákmányolt a magyar seregtől, 500 hadifoglyot ejtett.
A jelentés második fele az Újvidék melletti hadmozdulatokról szól, a császári egységek sikerrel jutottak el a kátyú⁶⁷ római sáncokig.
ÖNB.
OgyK MPGy00489. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel.
HTM 75.180.1/Nyt.
F.M.L. Welden Militär- und Civil-Gouverneur.
Lit. XIV. A Kassa melletti ütközet, 1849. január 4.
16.
1849. január 12.
14. Hadi Jelentés.
Felső-Magyarországban gróf Schlick fő tábornok vezérlete alatt működő Gallíciái hadsereg... január 5-ről szóló jelentése... / Herceg Windischgrätz Alfred s. k. cs. k. tábornagy.
Kelt Budai tábori főhadi-szállásomon, Boldogasszony hava⁶⁸
12. 1849.
S. I. S. n.
A fent ismertetett, január 10-én kelt 14. Armee-Bulletin tükröfordítása, valószínűleg a Budára beköltözött Windisch-Grätz magánkiadása a magyarok számára, bemutatandó a császári haderő győzelmeit.
HL 1848/49/52a/24.⁶⁹
HL 1848/49:8/305
HTM 0844/Nyt.⁷⁰
17.
1849. január 15.
15. Armee-Bulletin
In den ersten Tagen des Jänners war eine Colonne der Rebellen... gegen Siebenbürgen gezogen...
Wien, den 15. Jänner 1849.
Ghelen
A január első napjaiban a Pozsony megyei Alsónyárasdtól és Kassától Galicián át Kolozsvárig zajló események, a „rebellisek” Erdély ellen vonulásáról leírása. Tudósítás Lemberg parancsnokától a Galiciában, Bukovinában és Krakkóban 1849. január 11-én kihirdetett hadiállapotról, katonai bíráskodásról és a magyarok elleni határvédelemről, továbbá a császáriak Győr és Moson megyei hadmozdulatairól.
ÖNB.

⁶⁵ Tétény (Nagytétény, Budatétény).

⁶⁶ Budafok.

⁶⁷ A jelentésben Kaacs szerepel, ez valószínű a szóvégi ty, írásban é cs hangnak ejtéséből következő elírás. Szerb neve Kać.

⁶⁸ Január.

⁶⁹ A példányt nem láttam. Közzétéve: <http://hunhir.info/magazin.php?pid=000004&oid=000004&id=000058>.

⁷⁰ TÓTH Orsolya 2000, 710. (306. tétel.) A megjegyzés szerint magyar és német nyelven, leírás csak magyarul.

OgyK MPGy 00490. Képviselőházi Könyvtár feliratú tulajdonbélyegzővel.

Első közlés: RÁKÓCZY Rozália 1999, 116. (4.3. tétel.)
F.M.L. Welden Militár- und Civil-Gouverneur
Lit. XV. A nyárasdi ütközet, 1849. január 13.

18.

1849. január 17.

16. Armee-Bulletin

Nach Mittheilungen aus dem Hauptquartiere Ofen vom 15. Jänner hat... Windisch-Grätz bei der fortschreitenden Besetzung des größten Theils von Ungarn... bereits 3 Militár-Districte zu errichten anbefohlen.

Wien, am 17. Jänner 1849.

Ghelen

A budai főhadiszállás kiadott jelentése szerint Magyarország elfoglalt részét három katonai kerületbe sorolták. 1. Preßburger (Pozsony), Neutraer (Nyitra), Trencschiner (Trencsén), Arvaer (Arva), Liptauer (Liptó), Turoczer (Türoc), Sohler (Zólyom), Barser (Bars), Comorner (Komárom) megyék, székhelye Pozsony. 2. Pesther (Pest), Weißenburger (Fejér), Graner (Esztergom) megyék és a Cumaner und Jazyger (Jász- Kun) Kerület, székhelye Buda. 3. Eisenburger (Vas), Raaber (Győr), Wieselburger (Moson), Baranya, Tolna, Somogy, Szalader (Zala), Veszprém, Oedenburger (Sopron) megyék, székhelye Sopron. Az elfoglalt megyék és települések megadási nyilatkozatokat küldtek/vittek Olmützbe az uralkodó császárhoz.

ÖNB.

OgyK MPGy00491.

F.M.L. Welden Militár- und Civil-Gouverneur.

Lit. XVI. Magyar küldöttség Ferenc József császár előtt Olmützben, 1849 január

19.

1849. január 21.

17. Armee-Bulletin

General-Major von Götz berichtet aus Mossocz vom 17. d. J. ...bei Batuska und Stuben gegen Neusohl und Kremnitz den 16. Nachmittag eine Recognoscirung gegen diese Bergstadt angeordnet hatte... /

Wien, den 21. Jänner 1849.

Ghelen

A felvidéki hadmozdulatok (a bányavárosok, Eperjes, Hanusfalva, Varanno, Homonna, Turcsek stb. térségében) ismertetése. Híradás Schlik tábornoktól, miszerint a Debrecenben ülésező magyar országgyűlés a harcok folytatásáról döntött. Schlik maga Tállya, Tokaj és Debrecen irányába masírozik.

ÖNB.

OgyK MPGy 00492. Képviselőházi Könyvtár köriratú tulajdonbélyegzővel.

OgyK MPGy 00493.⁷¹

HTM 0469/Nyt.⁷²

F.M.L. Welden Militár- und Civil-Gouverneur.

Lit. XVII. A turcseki ütközet, 1849. január 16.

20.

1849. január 27.

18. Armee-Bulletin

Der aus Ungarn einlaufenden Mittheilungen zu Folge erfreuen sich unsere Waffen allenthalben eines glänzenden Erfolges.

Wien, am 27. Jänner 1849.

Ghelen

Görgei [a dokumentumon Görgey] hadműveletei Felső-Magyarországon, a bányavárosok térségében, a Szolnok környéki csatározások, hadmozdulatok Pécs környékén és a Délvidéken január 18. és 26. között.

ÖNB.

OgyK MPGy 00494.

F.M.L. Welden Militár- und Civil-Gouverneur.

Lit. XVIII. A selmecbányai ütközet, 1849. január 21.

21.

1849. január 30.

19. Armee-Bulletin

Feldzeugmeister Graf Nugent... hat am 29. sein Hauptquartier nach Fünfkirchen verlegt...

Wien vom 30. Jänner 1849.

HuStD.

A Pécs környéki, tolnai és baranyai hadmozdulatok, a felvidéki hadjárat részletei, az „ellenség” (azaz a honvédség) nagy veszteségeivel január 19. és 29. között.

ÖNB.

OgyK MPGy 00495.

Civil- und Militár-Gouverneur: Welden, Feldmarschall-Lieutenant.

Laval Nugent von Westmeath

Lit. XIX. A tarcali ütközet, 1849. január 22.

22.

1849. február 2.

20. Armee-Bulletin

Nachdem die unter Bem in Siebenbürgen eingedrungenen Rebellen... nach Siebenbürgen zurückgedrängt waren... weiter die Unmöglichkeit einsahen, sich in der Bukowina festzusetzen; so wendeten sie sich von den zum Theil aufständischen Szeklern verstärkt über Klausenburg gegen Hermannstadt, vor welcher Stadt sie am 21. Jänner vor einbruch des Tages eintrafen, welche vom Oberst Urban durch die unter Feldmarschall-Lieutenant Malkovskv bei Cernowitz gesammelten Streitkräfte unterstützt...

Wien am 2. Februar 1849.

HuStD

Bem tábornok felkelt székelyekkel megerősített seregével Kolozsváron keresztül Nagyszeben felé tartott. Január 21-én kísérelte Nagyszeben bevételére sikertelen maradt. Beszámoló a Szelindek, Debrecen, Temesvár és Arad környéki helyzetéről. Továbbá hazug a hír, miszerint a rebellisek elfoglalták vagy akár megközelítették volna Pestet.

ÖNB.

OgyK MPGy 00496.

Első közlés: RÁKÓCZY Rozália 1999, 116. (4.4. tétel.)

OgyK MPGy, jelzet nélkül.

Der Civil- und Militár-Gouverneur: Welden, Feldmarschall-Lieutenant.

Lit. XX. A nagyszebeni ütközet, 1849. január 21.

23.

1849. február 3.

21. Armee-Bulletin

In Folge zu eben erhaltener telegraphische Depesche vom 3. Februar 1849 hat sich die Festung Leopoldstadt gestern den 2.

⁷¹ Az OgyK MPGy 00492. sz. alatt felvett pld.: szözszerinti, valószínű kassai nyomdában készült kiadása: Kaschau den 30. Januar 1849. dátummal, [Franz Heinrich von] Schlik F.M.L. nyomtatott nevével.

⁷² Olyan példány, amely Schlik nevével jelent meg (Kaschau, den 30. Jan. 1849. Schlik F.M.L.) ugyanazon a számon, I. TÓTH Orsolya 2000, 711. (313. tétel.)

um 9 Uhr Früh, nach einstündiger Beschießung auf Gnade und Ungnade ergeben...

Wien am 3. Februar 1849

HuStD.

Lipótvár (Leopoldstadt) február 3-án „kényre-kegyre” megadta magát Simunich császári tábornoknak. Schlik Nagytapolcsányon, Nyitrán, Verebélyen át a felső-magyarországi bányavárosok felé tart. Zágrábból a délvidéki, Eszék és Pétervárad körüli csatározásokat jelentették.

ÖNB.

OgyK MPGy 00497.

HTM 75.181.1/Nyt.

Der Civil- und Militär-Gouverneur: Welden, Feldmarschall-Lieutenant.

Lit. XXI. Eszék külvárosának elfoglalása, 1849. január 30.

24.

[1849. február 4. – február 16.]

22. Armee-Bulletin

Durch die größere Entfernung des Kriegsschauplatzes... sind wir nun erst wieder im Stande, einige Nachrichten über die Fortschritte der Armee... Windischgrätz zu geben.

HuStD.

A Branyiszköi-hágónál Schlik Eperjes felé hátrálni kénytelen, de a császári seregek a tokaji és szolnoki átkelési pontokat tartják. Eszék megadta magát a császári csapatoknak. A magyar csapatok Mohácsnál átkeltek a Dunán, de Bezdán és Zombor között a szerb csapatok „karjaiba futottak”, visszavonultak a római sáncok mögé.

ÖNB.

OgyK MPGy 00498.

A lap datálás nélkül jelent meg. Feltételes meghatározása a február 3-án megjelent 21. (OgyK MPGy 00497.) és a február 17-én megjelent 23. szám (OgyK MPGy 00498.) alapján.

Civil- und Militär-Gouverneur: Welden, Feldmarschall-Lieutenant

Lit. XXII. A bezdáni ütközet, 1849. február 11.

25.

1849. február 17.

23. Armee-Bulletin

Gleichzeitig mit den bereits bekannten Vortheilen, welche unsere tapfere Armee unter Oberst Urban im Norden Siebenbürgens trotz der Kälte und des starken Schneefalles über die Insurgenten errungen, hatten wir uns eines ähnlichen, nicht minder Glänzendes Erfolges... bei Arad zu erfreuen... /

Wien am 17. Februar 1849.

HuStD.

Urban eredményesen működik Észak-Erdélyben, Ó-Arad várából lötték a várost, a fellázadt lakosságot, Eszék megadta magát. Götz és Schlik sikeresen harcol Görgei ellen Felső-Magyarországon.

ÖNB.

OgyK MPGy 00499.

Első közlés: RÁKÓCZY Rozália 1999, 116–117. (4.5. tétel.) Szám nélkül.

Der Civil- und Militär-Gouverneur: Feldmarschall-Lieutenant.

Lit. XXIII. Az aradi ütközet, 1849. február 8.

26.

1849. február 17.

23. Táborijelentés

Egyidőben a már tudva levő előmenetelekkel, melyeket vitéz seregünk Urbán ezredes alatt Erdély éjszakai részeiben a hideg és

az erősen esett hó dacára a felkelteken kivívtatva hasonló, nem kevésbé fényes eredménynek örvendhetünk... / A polgári és hadi

kormányzó: Welden altábornagy

Bécs, 1849. február 17.

S. I. S. n.

HTM 7083/Nyt.⁷³

27.

1849. február 20.

24. Armee-Bulletin

Wie bereits im 20. Armee-Bulletin mitgetheilt wurde, so hatte Feldmarschall-Lieutenant Puchner den beabsichtigen Angriff auf Hermannstadt mit einem für unsere Waffen glänzenden Erfolge zurückgeschlagen, und in Vereinigung mit dem Corps des Feldmarschall-Lieutenants Gedeon, die Insurgenten bis Stolzenburg verfolgt.

Der Befehlshaber der ungarischen Insurgenten, Bem, hatte sich mit ungefähr 12.000 Mann und 27 Kanone in der durch das besetzte Schloß fast unangreifbaren Position bei obigen Orte fortgesetzt, von wo aus er die hermannstädter Garnison häufig alarmirte. / Der Civil- und Militär-Gouverneur: Welden, Feldmarschall-Lieutenant.

Wien, den 20. Februar 1849.

HuStD.

Puchner altábornagy visszaverte Bem Nagyszében felmentésére irányuló próbálkozását. Gedeon altábornagy hadtestével egyesülve, Szelindekig visszaszorította, majd február 5-én Vizaknánál megverte Bem seregét. Az elesettek, sebesültek, foglyok, valamint a szákmányolt hadfelszerelés leírása. Bem Szászsebesnél – a szövegben Mühlbach [Mühlbach] – a falak mögött és az erődített templomban elbarikádozta magát. A derék császári sereg felig már megtisztította Erdélyt a „rabló hordáktól”.

A tudósításban még nem szerepel Puchner veresége / Bem győzelme Piskinél február 9-én, de az sem, hogy február elsején Puchner kérésére 2000 orosz katona a Vöröstoronyi-szoroson át Erdélybe érkezett.

ÖNB.

OgyK MPGy 00500. Publ.: RÁKÓCZY Rozália 1999, 117. (4.6. tétel.)

BM S.73.50.64.⁷⁴

Lit. XXIV. A szászsebesi ütközet, 1849. február 6.

28.

1849. február 20.

24. Táborijelentés

A mint már a 20-ik tábori-jelentésben közöltetett: Puchner altábornagy Nagy Szebennek célba vett megtámadását fegyvereinkre nézve fényes eredménnyel vissza verte és Gedeon altábornagy hadtestével egyesülve a felkelteket Szelindekig üldözte volt... / Welden, altábornagy, s polgári és katonai kormányzó.

Bécs, 1849. február 20.

S. I. S. n.

HTM 7084/Nyt.⁷⁵

29.

1849. február 28.

25. Armee-Bulletin

Seine Durchlaucht der Herr Feldmarschall Fürst Windischgrätz ist am 24. d. M. von Ofen aufgebrochen... Eperies und Kaschau am 21. d. M. besetzt.

Wien am 28. Februar 1849. – 1 fol. 44,5 × 29 cm.

HuStD.

⁷³ TÓTH Orsolya 2000, 714. (334. tétel) alapján Welden szerzőségi közlésével. A rövidített leírás alapján a német kiadás tükkörfordítása.

⁷⁴ Poss. Darnay-gyűjtemény, 19.207-D.

⁷⁵ TÓTH Orsolya 2000, 714. (335. tétel) alapján Welden szerzőségi közlésével. A leírás alapján a német lap tükkörfordítása.

Windisch-Grätz elhagyta Budát, főhadiszállását áttette Hatvanba, majd Gyöngyösre, és egyesült Schlik hadtestével. Továbbá jelentés Urban ezredes hadmozdulatairól Erdélyben, amelynek során Királynémetin keresztül kiinduló állomására, Besztercére vonult vissza.

ÖNB.

OgyK MPGY 00501.

Első közlés: RÁKÓCZY Rozália 1999, 117. (4.7. tétel.)

OgyK MPGY, szám nélkül.

Der Civil- und Militär-Gouverneur: Welden Feldmarschall-Lieutenant.

Lit. XXV. A királynémeti ütközet, 1849. február 18.

30.

1849. március 3.

26. Armee-Bulletin

Der Feldmarschall Fürst zu Windischgrätz, welcher am 25. Februar sein Hauptquartier in Gyöngyös genommen, gab dem Feldmarschall-Lieutenant Grafen Schlick... den Befehl, sich am 26. über Verpeléth mit der Hauptarmee zu vereinigen...

Wien den 3. März 1849.

HuStD.

Windisch-Grätz Kál, Kápolna, Kompolt és Verpelét térségébe vonta össze a Schlik-, Wrba-, Schwarzenberg-hadtesteket, s megütöközt a Dembinski vezette honvédsereggel. Az osztrák győzelemmel végződött csata leírása. (Kápolnai csata, február 26–27.)

ÖNB.

OgyK MPGY 00502.

Der Militär- und Civil-Gouverneur: Welden Feldmarschall-Lieutenant.

Lit. XXVI. Lovassági összecsapás a kápolnai csata első napján, 1849. február 26.

31.

1849. március 3.

26. Táborijelentés.

Herczeg Windisch-Grätz tábornagy, ki f. e. február 25-én főhadi szállását Gyöngyösön vette, gróf Schlick[!] altábornagynak, ki ugyan az nap Pétervásárra ért azon parancsot adta, hogy február 26-án Verpeléten át a fősereggel a végett egyesüljön, hogy a pártütöket egyesült erővel megtámadtathassanak. / Welden altábornagy, katonai és polgári kormányzó.

Bécs, 1849. március 3.

S. I. S. n.

HTM 2126/Nyt.⁷⁶

32.

1849. március 5.

27. Armee-Bulletin

Den 26. und 27. hatten die Spitzen der Colonne der unter Sr. Durchlaucht dem Feldmarschall-Lieutenant Fürsten zu Windischgrätz vorrückenden Haupt-Armee die Rebellen aus der Stellung hinter der Tarna zwischen Kápolna und Kál angegriffen und zurückgeworfen

Wien am 5. März 1849.

HuStD.

Részletes jelentés az előcsatározásokról, a magyarok számára vesztes kápolnai csatáról (február 26–27.) és az utóvéd mozdulatairól Maklár, Mezökövesd térségében. A magyar csapatok Tiszafürednél az átkelési lehetőséget keresik. Krakkótól északra március 3-án 600 főnyi kozák csapat lépte át az orosz–lengyel határt.

ÖNB.

OgyK MPGY 00503.

BM S.73.50.65.⁷⁷

F.M.L. Welden, Militär- und Civil-Gouverneur

Lit. XXVII. Komáromi magyar kitörés 1849. február 24.

33.

1849. március 5.

27. Táborijelentés.

Fé. február 26. és 27-én herceg Windischgrätz tábornagy alatt előnyomuló fősereg előcsapatja, megtámadta és kikergette a pártütöket Tarna folyó megett állásokból Kápolna és Kaál között. / Welden altábornagy katonai és polgári kormányzó. -

Bécs 1849-iki március 5-én.

S. I. S. n.

OgyK MPGY 00159.

HTM 2127/Nyt.⁷⁸

34.

1849. március 14.

28. Armee-Bulletin

Um den Verwüstungen des Feindes Einhalt zu thun, welcher die sächsischen Districte durch die drückenden Requisitionen an Geld und Victualien einem gänzlichen Ruine entgegen zu führen drohte... hat der commandirende General, Feldmarschall-Lieutenant Puchner am 28. v. M. ...nach Stolzenburg... Frauendorf... vorrücken lassen...

Wien den 14. März 1849.

HuStD.

Az erdélyi szász kerületeket kímélendő, Puchner elrendelte, hogy csapatai vonuljanak előre Besztercétől Szászvárosig. A megyesi tüközet (március 2–3.) részletes leírása.

A komáromi blokádd és a hajóhíd Neszmély és Szőny között tökéletesen zár, március 11-én Hetény felé a Vág torkolatánál kitértek a várból, de a szászári csapatok visszaverték.

A délvideki hadszíntér mozgásai (Temesvár, Eszék, Mohács).

ÖNB.

OgyK MPGY 00504.

HTM 7659/Nyt.⁷⁹

Első közlés: RÁKÓCZY Rozália 1999, 117. (4.8. tétel.) OgyK MPGY, szám nélkül.

Militär- und Civil-Gouverneur: Freiherr v. Welden

Lit. XXVIII. A szerb segélycsapatok visszaindulása Belgrádba, 1849 március elején.

35.

1849. március 19.

29. Armee-Bulletin

Als Nachtrag zu dem im 28. Bulletin veröffentlichten Berichte über das Treffen von Medias sind nachfolgende Erläuterungen... eingesendet werden.

Wien den 19. März 1849.

HuStD.

Kiskapusnál március 2-án visszaszorították a magyarokat, majd változó kimenetelű csatározások után Medgyesnél Puchner megverte Bem csapatait, amelyek március 4-re virradólag elhagyták a várost. A tudósításban szereplő települések: Klein-Kapus (Kiskapus), Kopisch (Kiskapus), Mediasch (Medgyes), Eibersdorf (Szászivánfalva), Meschen (Muzsna), Reichersdorf (Riomfalva), Schäßburg (Segesvár). Kokel a Küküllő folyó.

⁷⁶ TÓTH Orsolya 2000, 715. (342. tétel) alapján Welden szerzőségi közlésével. Feltehetően a német kiadás tükörfordítása.

⁷⁷ Poss. Darnay-gyűjtemény, 273-D.

⁷⁸ TÓTH Orsolya 2000, 716. (347. tétel) alapján ugyanitt

HTM 0855/Nyt. szám alatt német nyelvű pld., külön leírás nélkül, Welden szerzőségi közlésével.

⁷⁹ Nyomda nélküli pld.: TÓTH Orsolya 2000, 716. (353. tétel) alapján.

- ÖNB.
OgyK MPgy 00505.
Militär- und Civil-Gouverneur Freiherr v. Welden Feldzeugmeister
Lit XXIX. A megyesi ütközet, 1849. március 3.
36.
1849. március 26.
30. Armee-Bulletin
Der Feldmarschall Graf Radetzky hatte den 19. seine Hauptstärke bei Pavia versammelt; er wollte dem Feind glauben machen, daß es auf einen Übergang über den Po und eine Vorrückung gegen Alessandria abgesehen ist.
Wien, am 26 März 1849.
HuStD.
Radetzky március 19-én Páduánál összevonta főerőit, azt a látogatot kelteve, hogy át akar kelni a Pó folyón. Március 21-ig csapatai előnyomulásukat Novara felé folytatták, sorozatos győzelmeket arattak az észak-itáliai hadszíntéren.
ÖNB.
OgyK MPgy 00506.
HTM 0857/Nyt.
Feld-Zeugmeister: Welden, Militär- und Civil-Gouverneur
Lit. XXX. A mostarai csata 1849. március 21.
37.
1849. március 27.
31. Armee-Bulletin
So eben erhalte ich vom Herrn Feldmarschall Radetzky nachstehende Mittheilung aus dem Hauptquartir Vespoletto am 24. d. M. 8 Uhr Früh: Gestern fand zwischen der kaiserl. königl. Und der sardinischen Armee eine blutige Schlacht bei Novara statt. Die sardinische Armee würde auf allen Puncten geschlagen, und in die Novara zurückgedrängt... Die nähern Details werden nachfolgen.
Wien am 27. März 1849.
HuStD.
Híradás a március 23-i, osztrák győzelemmel végződött novarai ütközetéről, továbbá hogy Károly Albert szárd király a fiának, a szavojai hercegnek a javára lemondott.
ÖNB.
OgyK MPgy 00507.
HTM 0858/Nyt.
Feld-Zeugmeister: Welden, Militär- und Civil-Gouverneur.
Lit. XXXI. A novarai csata 1849. március 23.
38.
1849. április 4.
32. Armee-Bulletin⁸⁰
Nach einem Berichte des Feldmarschall-Lieutenants Baron Haynau aus Brescia vom 2. April um 5 Uhr früh: in dieser... Stadt, die nur durch Gewalt der Waffen wieder unter den Gehorsam zurückgebracht werden konnte. /
Wien, den 4-ten April 1849.
[Győr] Gedruckt in Raab, 1 fol. – 57 × 44 cm. Kéthasábos.
- „Die nähern Details werden nachfolgen” írta a 31. szám március 27-én. Ez a szám az itáliai osztrák győzelem részletes leírása. Brescia városa a fegyverek ereje előtt meghajolva, ismét az uralkodó hűségére tért (április 1–2.). Ebben nagy szerepe volt Haynaunak és katonáinak.
OgyK MPgy 00509.⁸¹
Militär- und Civil-Gouverneur: Freiherr v. Welden, Feldzeugmeister
Lit. XXXII. Utcai harc Bresciában, 1849. március 31.
39.
1849. április 4.
32. Armee-Bulletin
Nach einem Berichte des Feldmarschall-Lieutenants Baron Haynau aus Brescia...
S. I. S. n.
HTM 3307/Nyt.⁸²
40.
1849. április 5.
32. Armee-Bulletin
Nach einem Berichte des Feldmarschall-Lieutenants Baron Haynau aus Brescia vom 2 April...
Wien den 5. April 1849
Ghelen, 1 fol. = 2 p. [második kiadás]
Győzelem Brescia városánál, továbbá csapatmozgások Kamenicnél (Kamenitz) és Péterváradnál (Peterwardein). Ismét részletes híradás arról, hogy Brescia városa a fegyverek ereje előtt meghajolva, az uralkodó hűségére tért, és ebben nagy szerepe volt Haynaunak és katonáinak.
OgyK MPgy 00508.⁸³
HTM 3307/Nyt.⁸⁴
HTM 0861/Nyt.⁸⁵
Militär- und Civil-Gouverneur: Freiherr v. Welden, Feldzeugmeister
41.
1849. április 7.
33. Armee-Bulletin
Sr. Durchlaucht der Feldmarschall Fürst zu Windischgrätz hatte im Erfahrung gebracht, daß sich bedeutende Streitkräfte der Rebellen zwischen Gyöngyös und Hatvan concentriren, und daher dem Feldmarschall-Lieutenant Grafen Schlick den Auftrag ertheilt, eine Recognoscirung dahin vorzunehmen. /
Wien, am 7. April 1849.
HuStD.
Az osztrákok hatvani vesztt ütközetéről (április 2.), a tápióbicskei csatáról (április 4.) szóló híradás, a rugalmas visszavonulás és felderítés mondataiba bújtatva a vereséget, kikerülve a csaták minőségét, és felsorolva a honvéd-csapatok veszteségeit. [Az isaszegi csatáról (április 6.) még nem érkezhettek Bécsbe a futár.]
ÖNB.
OgyK MPgy 00510.
HTM 0862/1–2/Nyt.⁸⁶
Militär- und Civil-Gouverneur: Freiherr v. Welden
Lit. XXXIII. A császáriak szétrombolják a Zagya hídját.

⁸⁰ Az ÖNB állományában nem található ez a „bonyolult” kiadás-sorozat.

⁸¹ Ennek az április 4-i győri kiadásnak kibővített utánnomása április 5-én jelent meg Bécsben. OgyK MPgy 00508.

⁸² TÓTH Orsolya 2000, 718. (367. tétel, rövidített leírás) alapján nem lehet megállapítani, hogy valóban nyomda nélküli variánsról van-e szó.

⁸³ Az április 5-i bécsi kiadás Bresciára vonatkozó része szözerint

megegyezik az április 4-i győri kiadással. OgyK MPgy 00509.

⁸⁴ Április 4-i kiadás.

⁸⁵ A 83. jegyzetben leírtak a nyomda kivételével ide is vonatkoznak. A leltári szám mellett megjegyzés, 1849. április 5. dátummal.

⁸⁶ TÓTH Orsolya 2000, 718. (372. tétel) ritka példányt említ, megjelenési helye Temesvár, Beichel ny. Címfelvétele együtt, szerzőként mindkét esetben Welden szerepel.

42.
1849. április 9.
34. Armee-Bulletin
Mittheilungen Sr. Durchlaucht des Herrn Feldmarschalls Fürsten Windischgrätz aus Pesth vom 7. Abends, liefern die Resultate, der schon früher erwähnten großen Recognoscirung, welche der Feldmarschall in Person den 4. und 5. d. M. gegen die Feindlichen Truppen vorgenommen hatte.
Wien am 9. April 1849.
HuStD.
Windisch-Grätz személyes felderítése alapján készült április 7-i jelentése a magyar erőkről. Miskolc–Mezőkövesd térségében Klapka és Görgey 50 000 emberrel, nehéztűzérővel, erős lovasággal áll. A császári erők Hatvantól Szolnokig, Gödöllőtől Vácig uralják a helyzetet, és körülkerítették Keresztúrt, Palotát, Soroksárt. A herceg-tábornok erőt Pest térségében koncentrált. Tápióbicskét Jellačić önként hagyta el. Megemlíti az előző napi isaszegi csatát, de vereségét nem.
ÖNB.
OgyK MPGY 00511.
HTM 0863/Nyt. és HTM 0864/Nyt.⁸⁷
Feld-Zeugmeister: Welden, Militär-und Civil-Gouverneur. – Lit. XXXIV. Windisch-Grätz kémszemléje az isaszegi csata napján, 1849. április 6.

43.
1849. április 24.
Armee-Bulletin 35. [szám]
Ueber die Begebenheiten bei der Armee in Ungarn.
Nach der rückgängigen Bewegung, welche die österreichische Armee in den ersten Tagen dieses Monates gegen Pesth gemacht um dort eine concentrirte Stellung zum Schutz der beiden Städte zu nehmen, hatte der Feind beinahe täglich Angriffs-Versuche auf selbe unternommen, die zwar keine Resultat... /
Wien den 24. April 1849.
HuStD.
„A magyar hadseregnél történetekről.” Beszámoló az április 17–21. közötti magyar hadmozdulatokról, továbbá az osztrák erőknél a két város, Buda és Pest védelme érdekében végrehajtott átcsoportosításáról. Az osztrák szempontból vesztes nagysallói csata (április 19.), a Páztó és az Ipoly közötti tevékenység, továbbá a délvidéki események.
ÖNB.
OgyK MPGY 00512.
Der landescommandirende General und Gouverneur-Stellvertreter: Freiherr v. Böhm, Feldmarschall-Lieutenant.⁸⁸
Lit. XXXV. Christian Götz vezérőrnagy halála a váci ütközetben, 1849. április 10.

⁸⁷ TÓTH Orsolya 2000, 719. (374. tétel) leírásában a nyomda Ghelen, a leltári szám mellett szereplő „tip. variáns” megjegyzésből nem állapítható meg, melyik példány hol készült. A felvétel dátuma és a megjelenési hely (Bécs) magyar formában szerepel. Szerzőként Welden szerepel. Mind az ÖNB, mind pedig az OgyK MPGY példányának a leírása autopszia alapján, mindkettő nyomdája a Hof- und Staatsdruck.

⁸⁸ Az uralkodó a felmentett Alfred Windisch-Grätz herceg tábornagy helyére 1849. április 12-én Ludwig von Welden báró tábornagyot nevezte ki a magyarországi császári csapatok főparancsnokává. Bécsi helyettese, Böhm tábornok jegyezte ezt követően az *Armee-Bulletin*ek számainak.

⁸⁹ TÓTH Orsolya 2000, 721. (393. tétel): a 35. Táborijelentés 1849. május 14-i dátummal szerepel, Böhm szerzőségi közlésé-

44.
1849. [április 24.]⁸⁹
1849. (május 14.?)
35. Táborijelentés
Azon visszavonuló mozdulat után, melyet az austriai hadsereg e' ho [...] Pest felé a végett tett, hogy ott a két város oltalmára összpontosulhassék a [...]ség csaknem naponkint támadási kísérleteket tett reá, melynek azon megtudas[...] más eredménye volt, hogy főhadai erőnk Pest és Buda között összpontosulva van...
Bécs, 1849. május 14.
S. I. S. n.⁹⁰
HTM 74.141.1/Nyt.

45.
1849. április 28.
36. Armee-Bulletin
Der Herr F.M.L. Graf Schlick erstattet aus Pußta-Herkat unterm 26. d.M. nachstehenden Bericht: Der Feind hatte seit halb 3 Uhr Morgens auf die Comorn umgebenden Truppen ein starkes Gesützfeuer aus seinen Verschanzungen eröffnet...
Wien am 28. April 1849.
HuStD.
Az (első) komáromi csata április 26-án. Az osztrák hadijelentés szerint a magyarokat, akik megpróbálták az erődől kitörni, viszaszorították.
ÖNB.
OgyK MPGY 00513.
Landescommandirende General und Gouverneur-Stellvertreter Freiherr von Böhm Feldmarschall-Lieutenant.
Lit. XXXVI. A komáromi csata, 1849. április 26.

46.
1849. (május 14.?)
35. Táborijelentés
lásd 1849. [április 24.]⁹¹

47.
1849. május 28.
37. Armee-Bulletin.
Zufolge eben eingetroffener telegraphischer Depesche des Herrn FMK. Grafen Thurn, aus Mestre, vom 28. d. M. 6 Uhr Früh, ist das Fort Malghera bei Venedig den 27 Mai nach einem 24Stündigen heftigen Bombardement von der feindlichen Besatzungsgänzlich geräumt, und sofort von den k. k. Truppen besetzt worden.
Wien den 28. Mai 1849.
HuStD.

vel, bécsi kiadásként. (L. a 88. jegyzetet is) A leírásból nem derül ki, hogy későbbi utánnyomás-e. Tartalmát tekintve valószínűleg tükörfordítása az április 24-én megjelent 35. Bulletinnek.

⁹⁰ A példányt nem tekinthettem meg. A leírásból kimaradtak lényeges közlések (anyaghiányos példány?). A megjelenési hely és kiadó/nyomda közlésére nem a szabvány könyvtári jeleket használja, én a bibliográfia egysége érdekében a S. I. S. n. megjelölést használtam. L. még 89. jegyzet.

⁹¹ TÓTH Orsolya 2000, 721. (393. tétel): a 35. Táborijelentés 1849. május 14-i dátummal szerepel. Böhm szerzőségi közlésével, bécsi kiadásként. (L. a 90. jegyzetet is) A leírásból nem derül ki, hogy későbbi utánnyomás-e. Tartalmát tekintve, valószínűleg tükörfordítása az április 24-én megjelent 35. Bulletinnek.

*Egy hónapos szünet után az itáliai hadszíntérről tudósított a hadi jelentés: 24 órás tüzéségi előkészítés után a császári csapatok elfoglalták Velencét.*⁹²

ÖNB.

Der landescommandirende General und Gouverneur-Stellvertreter: Freiherr Böhm, Feldmarschall-Lieutenant

Lit. XXXVII. A velencei Malghera erődjének elfoglalása, 1849. május 26.

48.

1849. június 6.

38. Armee-Bulletin

Zufolge einer heute Morgens aus Triest eingelangten telegraphischen Depesche hat Ancona... am 18. Abends kapituliert...

Wien am 20. Juni 1849.

HuStD.

Ancona június 18-án este kapitulált, 19-én mind a városba, mind pedig az erődítménybe bevonultak az osztrák csapatok.

ÖNB.

OgyK MPGy 00514.

Der landescommandirende General und Gouverneur-Stellvertreter: Freiherr Böhm, Feldmarschall-Lieutenant

Lit. XXXVIII. Ancona elfoglalása, 1849. június 19.

49.

1849. június 29.

39. Armee-Bulletin

Seine Majestät der Kaiser sind gestern Nachmittags 4 1/2 Uhr an der Spitze des ersten Armee-Corps in Raab eingezogen, welches durch Waffengewalt unterworfen wurde.

Wien am 29. Juni 1849.

HuStD.

Győr városát fegyverrel visszafoglalták az osztrák csapatok. A császár⁹³ ő felsége az első hadtest élén június 28-án délután fél 5-kor bevonult a városba.

ÖNB.

OgyK MPGy 00515.

Der landescommandirende General und Gouverneur-Stellvertreter Freiherr v. Böhm, Feldmarschall-Lieutenant

A csata részletes leírása a 40. Armee-Bulletin számban, OgyK MPGy 00516. sz. alatt.

Lit. XXXIX. Ferenc József császár bevonulása Győrbe, 1849. június 28.

50.

1849. június 30.

40. Armee-Bulletin

Am 28. Juni sind das 1., 3. und das Reserve-Armee-Corps aus ihren Aufstellungen zum Angriff auf Raab vorgerückt, während die k. russische Armee-Division des General-Lieutenants Panitine⁹⁴ und die Cavallerie-Division des F. M. L. Baron Bechtold⁹⁵ bei Levdén⁹⁶ und Sövényháza als Reserve aufgestellt wurden.

Wien am 30. Juni 1849.

HuStD.

⁹² A kihagyás érthető, május 21-én foglalták vissza a magyar csapatok Budát.

⁹³ A császár 1848. december 2. óta I. Ferenc József.

⁹⁴ Panyutin, Fjodor Szergejevics cári tábornok csapatait Haynau alá rendelték, 12 000 főnyi hadosztálya 1849. június 3-án érkezett Pozsonyba, és 4-én csatlakozott az osztrák főserceghez.

⁹⁵ Bechtold, Philipp altábornagy a Tiszántúlról vonult a Délvidékre, egységei pihenhettek Sövényházán.

⁹⁶ Lébény.

⁹⁷ Valamennyi forrás a 41. számot tekinti utolsóinak, az illusztrált hadijelentések a 42. számmal érnek véget, I. HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária 2012, [185.] (1. jegyzet), feltételezve, hogy a nyomtatott hadijelentésekkel mindenkor egyezők a litográfiai (uo., 186., a 4. jegyzet). A nyomtatott szövegek Parlamenti Könyvtárban lévő állományából (az *Armee-Bulletin* Erdélyt érintő példányai) publikáltak: RÁKÓCZY Rozália 1999, 116–117., a 6, 7, 15, 20, 23, 24, 25, 28. számok. L. még a 11. jegyzetet.

A császári csapatok győzelmével végződött győri csata (június 28.) részletes leírása.

ÖNB.

OgyK MPGy00516.

Der landescommandirende General und Gouverneur-Stellvertreter Freiherr v. Böhm, Feldmarschall-Lieutenant

A város megadásáról és a császár győri bevonulásáról a 39. Armee-Bulletin rövid tudósítása: OgyK MPGy 00515.

Lit. XL. A császári csapatok elfoglalják Győrt, 1849. június 28.

51.

1849. július 13.

41. Armee-Bulletin

Der Major und Streifcorps-Commandant Wussin von Kaiser Uhlanen berichtet unterm 11. d. M. an den Herrn F. M. L. von Ramberg aus Ofen, daß er mit seinem unterstehenden Commando am 11. Juli Nachmittag um 5 Uhr in Ofen eingetroffen ist, ohne auf etwas Feindliches gestoßen zu sein, sofort Stadt und Festung Ofen militärisch besetzt habe...

Wien am 13. Juli 1849.

HuStD.

Wussin őrnagy Budáról jelenti, hogy július 11-én felderítő egysége élén minden ellenállás nélkül délután 5 órakor bevonult Budára. Mind a várost, mind pedig az erődítményt katonailag megszállta. Lefoglalt számtalan kincstári vagyontárgyat, ezeket hajón útbaindította Kalocsára.

ÖNB.

OgyK MPGy 00517.⁹⁷

Der landescommandirende General und Gouverneur-Stellvertreter Freiherr v. Böhm, Feldmarschall-Lieutenant

Lit. XLI. A temesvári csata, 1849. augusztus 9.

Utóirat

A Balatoni Múzeum gyűjteményében található:⁹⁸

52.

1849. február 16.

Armee-Nachricht cím alatt, szám nélkül,/ Windisch-Grätz neve alatt.

Tudósítás Nugent eszéki győzelméről.

S. I. Gedr. Bei Franz Schmidt

Tartalmában megfelel az ugyancsak február 16-án megjelent Armee-Bulletin 22. számnak.

A kecskeméti Katona József Múzeum állományában található magyar-német nyelvű röpirat:⁹⁹

53.

1849. augusztus 9.

9. Hadi Tudósítás = 9. Armee-Bulletin

Hadi tudósítás Augusztus 9-én Temesvár mellett győzelmes csata folytán... = Mit der sigeichen Schlacht bei Temesvár am 9. August... kezdetű szöveggel.

54.
1849. augusztus 15-én
jelent meg ugyanez a *Wiener Zeitung Extrablatt* kiadásában.
A tudósítás közreadója báró Haynau, Julius von főhadiszermes-
ter és főhadparancsnok.

Ennek variánsát közli a Hermann Róbert szerkesztésében
megjelent történeti munka:¹⁰⁰

9-ik Hivatalos Hadi-Tudósítás

Augusztus 9-én Temesvárnál kivívott győzelmes csata által
nem csak ezen várnak felmentése közvetlenül közölgetett...
Temesváron augusztus 18-án 1849.

[Kiadta] Báró Haynau m. k. főhadiszermester és főhadpa-
rancsnok.

55.

1849. augusztus 16-án

a *Wiener Zeitung Extrablatt* újabb Haynau-jelentést közölt:

10. Armee-Bulletin

cím alatt, Temesvár elfoglalásáról.¹⁰¹

A *Hadtörténelmi Közlemények* 1848–1849-es röplapbibliog-
ráfiája¹⁰² is leír egy lapot:

56.

1849. augusztus 21.

10. Hadijelentés

A futásban lévő lázadó seregek erélyes és szakadatlan űzésé-
nek... oly határozott eredménye volt, hogy jelenleg valamint egész
Erdély, úgy Bánát is tiszta lázadóktól... A magyar sereg nem léte-
zik... / Báró Haynau S. k. tábornagy és fő hadi parancsnok.

Arad, 1849. augusztus 21.

Ugyanezzel a dátummal megtalálható a Balatoni Múzeum
gyűjteményében.¹⁰³

57.

1849. augusztus 21.

Zehntes Armee-Bulletin

Die energische und unausgesetzte Verfolgung der flüchtlin-
gen Insurgentenschararen...

Lugos über Facset, Maros, Déva, Mehadia... Rebellenführer
Kmetz.

– Haynau. Arad, am 21. August 1849.

A litográfia sorozat utolsó darabja, amelyhez – mai ismerete-
ink szerint – Armee-Bulletin-újságlap nem tartozik

Lit. XLII. A komáromi magyar várórség kivonulása, 1849.
október 2–4.

Dr. Rákóczy Rozália – Dunapataj; raro41@gmail.com

Levéltári források

Balatoni Múzeum, Keszthely (BM)

Katona József Múzeum, Kecskemét (KJM)

Magyar Honvédség Hadtörténelmi Intézet, Budapest (HIM)

– Hadtörténelmi Levéltár (HL)

– Hadtörténelmi Múzeum (HTM)

(a nyomtatványgyűjtemény Nyj jelzettel)

Magyar Nemzeti Levéltár

– Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Kecskemét (MNL BÖL, korábban BKkmLt)

– 1848–1849: *A szabadságharc iratai*

– Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

Országgyűlési Könyvtár, Budapest (OgyK)

(a Magyar Parlamenti Gyűjtemény MPgy jelzettel)

Österreichische Nationalbibliothek, Bécs (ÖNB)

(az ALT jelzetűek a régi gyűjtemény részei; a röplap-, plakát- és ex-libris-gyűjteménybeli magyar vonatkozású röplapok jelzete: FL
UNG; a Hírlapgyűjteményhez tartozást Zeitschr. rövidítéssel jelöltük)

¹⁰⁰ HERMANN Róbert 1996, 392, 3. hasáb, ill. A könyv lelő-
helyet nem ad, a bélyegzők szerint vagy HL, vagy [MNL] OL.
L. még a 51. jegyzetet.

¹⁰¹ ÖNB Zeitschr. L. még a 38. jegyzetet.

¹⁰² TÓTH Orsolya 2000, 730. (472. tétel). HTM 0070/Nyt.

¹⁰³ BM S.73.50.63. (Poss. Darnay-gyűjtemény, 17.302-D.)

Irodalom

- Trattner mintakönyve = *Abdruck von denjenigen Röslein und Zierrathen*, Wien, 1760. (Publ.: RÁKÓCZY Rozália 1997, 97. a 44. tételhez.)
- *
- BUZINKAY Péter
2007 Műtárgyak, műkincsek, kulturális javak. A kulturális javak fogalomhasználatáról, *Muzeumi Közlemények*, 2007/1, 75–92.
- DEZSÉNYI Béla
1942 Sajtó és könyvszet, *Magyar Könyvszemle*, 126–152.
- FÓDÁL, Oskar
1849 *Der Krieg in Ungarn. Mit einer Geschichte der serbischen und croatischen Wirren*. Nach dem besten Quellen historisch und kritisch dargestellt von Oskar Fódál, Mannheim (verl. von J. P. Grohe, Druck der Reklam'schen Offizin in Leipzig).
- HÁRS József
2011 *1848/49 ezúttal nem úgy, ahogyan megszoktuk* (Kézirat), Sopron, /Szülőföldünk/ Pályázati I. díj.
- HERMANN Róbert
1996 Bona Gábor, Csikány Tamás et. al.: *1848–1849. A szabadságharc és forradalom története* (Borítékcím: *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*; szerk. Hermann Róbert), Budapest.
2007 A császár felelőssége – I. Ferenc József és a megtorlás, *Kisebbségkutatás*, 2007/3, 509–524.
- HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária
2012 Így látta az ellenség – az 1848–1849. évi osztrák Armeé-Bulletin sorozat, *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 13., 185–244. (A Hadtörténeti Múzeum Képzőművészeti gyűjteményének, illetve Hermann Róbert és Máday Norbert gyűjteményének litográfiái.)
- JOBST-RIEDER, Marianne
1994 Die Kriegssammlung der k. k. Hofbibliothek, in: *Plakate zum I. Weltkrieg*, Budapest, 35–44.
é. n. *Politische Plakate in Österreich im 20. Jahrhundert* (Projektbeszámoló. Kézirat.)
- JOBST-RIEDER, Marianne – PFABIGAN, Alfred – WAGNER, Manfred
1995 *Das letzte Vivat. Plakate und Parolen aus der Kriegssammlung der k. k. Hofbibliothek*, Wien.
- KINCSES Katalin Mária
2010 *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc korabeli ábrázolásokon. Politikai és hadi eseményekről készült metszetek és litográfiák. A Hadtörténeti Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményének műtárgykatalógusa. – Die Revolution und der Freiheitskampf 1848/49 auf zeitgenössischen Darstellungen. – Schnitte und Lithographien über politische und Kriegereignisse. – Kunstobjektkatalog der Kunsthistorischen Sammlung des Kriegshistorischen Museums*, Budapest.
- RÁKÓCZY Rozália
1997 17–18. századi kisnyomtatványok a Székely Nemzeti Múzeum könyvtárában I., *Acta (Siculica)* 1996/2, 73–102.
1999 1848–1849-es erdélyi és partiumi vonatkozású kisnyomtatványok II., *Acta (Siculica)* 1998/2, 101–118.
2015 1848–1849-es erdélyi és partiumi vonatkozású kisnyomtatványok V., *Acta Siculica* 2014–2015 (jelen kötet).
- TÓTH Orsolya
2000 A Hadtörténeti Múzeum Plakát- és Aprónyomtatványtárának 1848–1849-es gyűjteménye, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2000/3, 673–733.

A 1848–1849 Periodical of Inordinate Appearance: the *Armee-Bulletin*

(Abstract)

The series of military reports entitled the *Armee-Bulletin* was published by two printing-houses, the Kaiserliche-königliche Hof- und Staatsdruckerei and the Ghelen Press. The official publisher was the Militär und Civil Gouvernement Wien from Vienna. These military reports in German language were overtaken by the press of Vienna, some were translated and also published in Hungary. At the moment 42 numbers with text are known (the first two were not numbered, followed by numbers 2–41.), accompanied by 42 lithographs (especially battle scenes) with the same names (I–XLII., a text report related to the last one is still unknown).

Raportele militare habsburgice cu apariție neregulată din 1848-1849: *Armee-Bulletin*

(Rezumat)

Raportele militare *Armee-Bulletin* au apărut la două tipografii din Viena: Kaiserliche-königliche Hof- und Staatsdruckerei și la Tipăritura Ghelen, fiind editate de Militär und Civil Gouvernement Wien. Raportele, de limbă germană, au fost preluate de presa vieneză, unele fiind editate și în traducere, în Ungaria. În prezent se cunosc 42 numere apărute (două nenumerotate, urmate de numerele 2–41), completate de 42 litografii (mai ales despre bătălii), cu același titlu (I–XLII, ultima nu are ediție-text corespunzătoare).